

KRZYSZTOF KACZMAREK¹

Wydział Historii UAM w Poznaniu

ORCID 0000-0003-4161-9304

JESZCZE JEDNO ŚWIADECTWO ŚWIĘCEŃ DUCHOWNEGO Z DIECEZJI PŁOCKIEJ²

Another Testimony of the Holy Orders of a Priest from the Diocese of Płock Abstract

Jan of Płock appears in sources in 1506 as a student at the University of Kraków. In the following years of his life he achieved bachelor's and master's degrees at this university. He also joined the clergy and was ordained between 1511 and 1521. After his ordination to the rank of presbyter, he took the altarist benefice in one of the churches in Płock. He probably belonged to that group of medieval clergy who, having no family support and no property of their own, hoped to achieve a significant position in the Church structures thanks to their own skills and education.

Keywords: 16th century, Płock diocese, Gostynin, ordination

Abstrakt

Jan z Płocka pojawia się w źródłach w 1506 r. jako student Uniwersytetu Krakowskiego. W następnych latach swojego życia osiągnął na tej uczelni stopnie bakałarza i mistrza „sztuk”. Wstąpił także w szeregi stanu duchownego i w latach 1511-1521 przyjął wszystkie stopnie święceń. Po ordynowaniu go do stopnia prezbitera objął beneficjum altarysty w jednym z płockich kościołów. Należał zapewne do tej grupy średniowiecznego kleru, która – nie mając oparcia w rodzinie i nie posiadając własnego majątku – liczyła na to, że osiągnie znaczącą pozycję w strukturach Kościoła dzięki własnym zdolnościom i zdobytemu wykształceniu.

Słowa kluczowe: XVI w., diecezja płocka, Gostynin, święcenia

Kiedy w 2001 r. Andrzej Radziwiński dokonywał przeglądu badań nad historią Kościoła na ziemiach polskich w dobie średniowiecza, w sformułowanych przez siebie

¹ Prof. dr hab. Krzysztof Kaczmarek, pracownik Zakładu Historii Średniowiecznej na Wydziale Historii UAM w Poznaniu; autor prac z zakresu historii Kościoła na ziemiach polskich w okresie średniowiecza i w czasach nowożytnych; e-mail: krzymosina@op.pl.

² Praca napisana w ramach projektu badawczego nr 11 H 18 0029 86 („Najstarsza księga święceń polskiego duchowieństwa z lat 1514-1530”), finansowanego przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki.

postulatach badawczych podkreślał konieczność intensyfikacji studiów nad szeregami niższego duchowieństwa³. Postulat ten – ważny, choć trudny w realizacji z uwagi na konieczność wykorzystania w takich badaniach obfitych i w dalszym ciągu dość słabo spenetrowanych przez historyków materiałów rękopiśmiennych – należy postawić także przed badaczami najstarszych dziejów diecezji plockiej. W przeprowadzonych dotąd studiach nad jej historią w dobie poprzedzającej reformy Soboru Trydenckiego podejmowano co prawda kwestie związane z pochodzeniem oraz formacją intelektualną i duchową tamtejszego kleru, jednak zainteresowania historyków zgłębiających te zagadnienia skupiały się głównie na osobach samych pasterzy diecezji⁴, a także przedstawicielach tamtejszych elit kościelnych, zwłaszcza prałatach i kanonikach kapituł: katedralnej w Płocku oraz kolegiackich w Płocku i Pułtusku⁵. Mniej uwagi poświęcono w tych badaniach przedstawicielom kleru zakonnego, co można do pewnego stopnia wyjaśnić niewielką liczbę fundacji zakonnych na tych terenach⁶; wyjątkiem od tej reguły są mazowieckie klasztory kanoników regularnych oraz dominikanów, które doczekały publikacji podejmujących problem składu osobowego tych konwentów⁷. Niewiele natomiast pisano o dominującym przecież w strukturach diecezji niższym duchowieństwie rozsiętym po parafiach, kaplicach czy fundacjach szpitalnych, choć wiadomo, że diecezja plocka miała u schyłku średniowiecza dobrze rozwiniętą sieć parafialną – składała się na nią ok. 320 świątyń, obsługiwanych przez liczny (na tle innych

³ A. Radziwiński, *Badania nad strukturami kościelnymi i duchowieństwem w Polsce średniowiecznej. Zarys problematyki*, w: *Pytania o średniowiecze. Potrzeby i perspektywy badawcze polskiej mediewistyki*, red. W. Falkowski, Warszawa 2001, s. 98.

⁴ Z licznych prac poświęconych plockim hierarchom zob. np. W. Krzyżanowski, *Katedra plocka i jej biskupi*, Płock 1877; A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1917, s. 33-72; S. Zachorowski, *Jakub, biskup plocki i jego działalność ustawodawcza i organizacyjna 1396-1425*, Kraków 1933; M.M. Grzybowski, L. Zygnier, *Episkopat plocki w latach 1075-2015. 940 lat istnienia diecezji*, Płock 2015; A. Brzozowska, *Biskup plocki Erazm Ciołek (1474-1522)*, Kraków 2017; P. Chojnacki, *Biskup plocki Paweł Giżycki (1439-1463) i jego działalność*, w: *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza*, red. M. Koczerska, Warszawa 2001, „Fasciculi Historici Novi”, t. 4, s. 87-187; idem, *Biskupi plockcy w 2 połowie XV i na początku XVI wieku*, „Studia Plockie”, 30/2002, s. 255-266 (dalej: SP); H. Folwarski, *Erazm Ciołek. Biskup i dyplomata*, Warszawa 1935; W. Graczyk, *Paweł Giżycki, biskup plocki (1439-1463)*, Płock 1999; M. Szymaniak, *Biskup plocki Gedko (1206-1219). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007; Z. Zyglewski, *Jan Lubrański, biskup plocki 1497-1498*, „Nasza Przeszość”, 82/1994, s. 97-113; L. Zygnier, *Biskup Jakub z Kurdwanowa herbu Syrokomla (ok. 1350-1425)*, Toruń 2020; por. także P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, wyd. 2, Warszawa 2020 oraz liczne hasła poświęcone plockim ordynariuszom i sufraganom opublikowane w kolejnych tomach *Polskiego Słownika Biograficznego* oraz *Encyklopedii Katolickiej*.

⁵ Zob. głównie A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej plockiej w XIV i I połowie XV wieku: studium geozograficzne*, t. 1: *Prałaci*. Toruń 1991; t. 2: *Kanonicy*, Toruń 1993; idem, *Prepozyci kolegiaty św. Mikołaja w Płocku w XIV i na początku XV wieku*, SP, 19-20/1991, s. 203-213 i inne prace tego autora; także H. Rybus, *Kolegiata w Pułtusku i jej kapituła*, Łódź 1933.

⁶ O rozwoju sieci klasztornej na terenie Mazowsza w XI do końca XVI w. zob. T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji plockiej*, Płock 1976, s. 80-85; K. Pacuski, *Formowanie się sieci klasztorów i placówek zakonnych na Mazowszu do końca XV wieku*, w: *Zakony i klasztory w Europie Środkowo-Wschodniej X-XX wiek*, Lublin 1999, s. 71-75; A. Szoplik, *Działalność zakonów żebrzących na Mazowszu i Kujawach w XV wieku*, „Rocznik Mazowiecki”, 8/1984, s. 191-215; K. Kaczmarek, *Święcenia zakonników w diecezji plockiej w pierwszej połowie XVI wieku*, „Roczniki Historyczne”, 77/2011, s. 106-107.

⁷ H. Folwarski, *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przeszość”, 6/1957, s. 5-81; M. Stawski, *Opactwo czerwińskie w średniowieczu*, Warszawa 2007; M. Skoczyński, *Contrata Masoviae. Dominikanie na Mazowszu od XIII do XVI wieku*, Poznań 2019, „Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie”, t. 19.

biskupstw), do tego dobrze sytuowany kler⁸. Podstawowe informacje o fundacji i uposażeniu tych kościołów można znaleźć na kartach monografii ośrodków, w których je zlokalizowano⁹, a także wydawnictw o charakterze słownikowym¹⁰. Sporo parafii doczekało się również własnych zarysów dziejów, jednak autorzy tych opracowań, pisząc o ich najstarszej historii, ograniczali się zwykle do podania podstawowych informacji o początkach kościołów i przywołania nielicznych imion odnalezionych w źródłach duchownych pełniących w nich posługę duszpasterską¹¹. Bardziej kompleksowych wykazów posługującego tam kleru doczekały się parafie w Łomży, Ostrołęce i Podosiu; nawet one zostały jednak ograniczone do postaci tamtejszych plebanów i nie uwzględniają towarzyszących im wikariuszy oraz służby kościelnej¹². Należy też pamiętać o tym, że choć sieć parafialna dawnej diecezji płockiej w swym zasadniczym kształcie uformowała się w okresie średniowiecza, to jednak niektóre

⁸ W tej sprawie zwłaszcza E. Wiśniowski, *Diecezja płocka u progu czasów nowożytnych*, SP, 3/1975, s. 119-152; idem, *Powstanie i rozwój organizacji parafialnej na północnym Mazowszu do początków XVIII wieku*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 13/1999, s. 21-27 (dalej: ZNOTN); por. także K. Pacuski, *Rozwój sieci parafii diecezji płockiej w XI-XVI w. (komentarz do mapy)*, SP, 3/1975, s. 59-65; S. Litak, *Organizacja parafialna diecezji płockiej w drugiej połowie XVIII w.*, ZNOTN, 13/1999, s. 29-35; M. Wilska, *Kościół i parafie mazowieckie powstałe w czasach księcia Janusza I*, w: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*, red. G. Rutkowska, A. Gąsiorowski, Warszawa-Poznań 2015, s. 424-435.

⁹ Zob. np. M.M. Grzybowski, A. Kociszewski, *Sochocin na przestrzeni wieków*, Ciechanów-Sochocin 2000; K. Pacuski, *Ziemia gostynińska od XII w. do 1462 r. na tle dziejów Mazowsza płockiego i rawskiego*, w: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, red. M. Chudzyński, Warszawa 1990, s. 67-165; B. Nowicka, *Wyszogród. Zarys dziejów*, Wyszogród 1971, s. 19-20; S. Pazyra, *Najstarsze dzieje Nasielska*, w: *Szkie z dziejów Nasielska i dawnej ziemi zakroczymskiej*, red. S. Pazyra, Warszawa 1970, s. 17; J. Sikora, Ł. Trzciniński, *Od pradziejów po ośrodek kasztelański*, w: *Dzieje Raciąży i miejscowości soleckich: Mrowiniec, Nadolna Karczma, Nadolnik Raciąski Młyn, Wysoki Młyn i Wysoka, Raciąż 2014*, s. 53-54; J. Wroniszewski, *Rypin – gród i miasto w czasach średniowiecza*, w: *Rypin – dzieje miasta*, t. 1: *Do 1918 roku*, red. K. Mikulski, Rypin 2010, s. 128-129.

¹⁰ Zob. np. T. Kowalski, J. Młodyński, J. Szczepański, *Wpisani w historię Pultuska. Słownik biograficzny*, Pultusk 2001; *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 1-4, Wrocław-Warszawa 1980-2000; *Słownik historyczno-geograficzny ziemi liwskiej w średniowieczu*, Warszawa 2017; *Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu*, Warszawa 2013; *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, Wrocław 1971.

¹¹ Por. Cz. Brodzicki, *Kościół i parafia w ziemi wiskiej i łomżyńskiej do 1529 r.*, Warszawa 2003; *Ecclesia Ostrolencensis. Dzieje parafii i kościoła pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Ostrołęce*, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2013; P. Galkowski, *Parafia św. Trójcy w Rypinie*, Rypin 2009; M.M. Grzybowski, *Jubileusz 600-lecia nadania prac miejskich i istnienia parafii Sochocin (1385-1985)*, SP, 14/1986, s. 237-252; idem, *Jubileusz 600-lecia parafii Krasnosielc: 1386-1986*, SP, 15/1987, s. 203-214; idem, *Parafia Ciechomice w przededniu swego 600-lecia (1392-1992)*, SP, 15/1987, s. 215-223; idem, *Szkie z dziejów parafii Wyszogród*, SP, 15/1987, s. 233-245; idem, *Zarys dziejów parafii Niedzbórz*, SP, 15/ 1987, s. 225-231; idem, *Ciechanów: szkic z dziejów parafii*, Płock 1988; idem, *Sieluń. Szkic z dziejów parafii 1387-1987*, SP, 16-17/ 1988/1989, s. 89-116; idem, *Z dziejów parafii i kościoła w Białej*, w: *Mazowieckie Studia Kościelne*, t. 1, red. M.M. Grzybowski, Płock 1990, s. 191-198; idem, *Goleszyn: szkice z dziejów parafii*, Płock 1992; idem, *Sześćsetlecie parafii Bogate*, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 94/ 1999, s. 413-416; idem, *Winnica. Zarys dziejów parafii*, Płock 2000; idem, *Parafia Świętej Trójcy w Krajkowie 1401-2002*, Płock 2001; idem, *Parafia pod wezwaniem św. Stanisława, biskupa i męczennika w Czernicach Borowych 1398-2006*, Czernice Borowe 2006; idem, *Parafia św. Bartłomieja Apostoła w Płocku 1356-2006*, Płock 2006; idem, *Ciachcin: szkice z dziejów parafii*, Płock 2018; M.M. Grzybowski, W. Banasiak, *Starożyby. Z dziejów parafii i gminy*, Płock 2000; A. Kamiński, *Historia parafii pod wezwaniem świętego Wojciecha i najświętszej Maryi Panny w Głogowcu*, „Studia Loviciensia”, 11/2009, s. 157-179; Z. Kuźniewska, *Parafia św. Mikołaja w Gąbinie*, SP, 41/2013, s. 227-241; K. Pelka-Ślesicka, *Sześćset lat parafii św. Wojciecha w Małuzynie*, Ciechanów 2010; M. Przytocka, *Dzieje parafii pw. Nawiedzenia NMP w Ostrołęce*, ZNOTN, 13/1999, s. 56-66; D. Roliński, *Zarys historii parafii w Węgrzynowie, diecezji płockiej*, ZNOTN, 16/2002, s. 307-311; H.D. Wojtyńska, *Lekowo. Dzieje kościoła i parafii*, SP, 1/1973, s. 195-262.

¹² T. Żebrowski, *Proboszczowie kościoła parafialnego w Łomży, a następnie prepozyci kościoła parafialnego świętych Michała Archanioła i Jana Chrzciciela do początku XIX wieku*, SP, 31/2003, s. 191-207; idem, *Proboszczowie i komendarze od połowy XV do początku XIX wieku*, w: *Ecclesia Ploniaviensis. Dzieje parafii i kościołów w Plonia-*

z istniejących współcześnie parafii powstały dopiero w czasach nowożytnych; prowadzone dla nich badania propograficzne kleru obejmują zatem duchownych pełniących tam posługę w XVII i późniejszych stuleciach¹³.

Jeśli przyjmiemy się za bliskie ówczesnym realiom ustalenia Eugeniusza Wiśniowskiego, który szacował, że w I poł. XVI stulecia szeregi duchowieństwa diecezji płockiej liczyły nieco ponad 1 tys. osób¹⁴, to w świetle aktualnego stanu badań kwestii podejmowanej w niniejszym artykule jasne jest, że studia propograficzne nad grupą niższego kleru tej diecezji znajdują się w fazie wstępnej i wymagają gruntownych kwerend źródłowych w zachowanej do czasów dzisiejszych spuściźnie archiwalnej. Celowość takich poszukiwań pokazują zarówno przyczynki do biografii i działalności tych ludzi powstałe w oparciu o materiały przechowywane w rodzimych zbiorach rękopiśmiennych¹⁵, jak i odkrycia poczynione w archiwach obcych, zwłaszcza rzymskich¹⁶.

Do najważniejszych materiałów, które umożliwiają odtworzenie szeregów niższego kleru, pochodzenia duchownych, ich wykształcenia, karier i wzajemnych powiązań należą wykazy kandydatów ordynowanych na poszczególne stopnie święceń przez biskupów ordynariuszy bądź ich sufraganów¹⁷. W przypadku diecezji płockiej bez wątpienia najważniejszym zabytkiem tego rodzaju jest księga święceń tamtejszego sufragana, biskupa Piotra Lubarta z Krakowa z lat 1514-1530¹⁸. Sporo informacji o płockich duchownych przynoszą także podobne do niej, choć dużo skromniejsze objętościowo, wykazy kandydatów wyświęconych przez biskupów diecezji sąsiadujących z diecezją w Płocku (Gniezno, Włocławek)¹⁹. Dane

wach i Podosiu, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2009, „Folia Ecclesiastica Pultoviensia”, t. 3, s. 227-240; K. Pacuski, M. Przytocka, *Plebani ostrołęccy do 1754 roku*, w: *Ecclesia Ostrolencensis...*, s. 463-468.

¹³ Zob. np. A. Białczak, *Z dziejów parafii Baranowo*, ZNOTN, 9/1995, s. 147-160; *Dzieje parafii i kościoła pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej w Myszyncu*, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2009, „Folia Ecclesiastica Pultoviensia”, t. 4; *Dzieje parafii i kościoła pod wezwaniem Ducha Świętego w Kadzidle*, red. M. Przytocka, Kadzidło 2012, „Folia Ecclesiastica Pultoviensia”, t. 5; M. Tomczak, *Powstanie parafii w Lipnikach*, ZNOTN, 25/2011, s. 175-193.

¹⁴ E. Wiśniowski, *Diecezja płocka u progu czasów nowożytnych*, s. 147.

¹⁵ Zob. np. W. Graczyk, „Arbitrzy i nie tylko...”. *Duchowni na kartach księgi ławniczej miasta Płocka w latach 1489-1517*, „Saeculum Christianum”, 24/2017, s. 100-105 (dalej: SC); M. Stawski, *Świadomość religijna na późnośredniowiecznym Mazowszu w świetle ksiąg biskupich diecezji płockiej*, „Notatki Płockie”, 3/256 (2018), s. 9-22.

¹⁶ Ostatnio A. Radziwiński, *Dyspensy de diversis formis dla polskiego duchowieństwa. Z dziejów stosowania prawa kanonicznego i obyczajowości w późniejszym średniowieczu*, „Roczniki Historyczne”, 81/2015, s. 107-128 (dalej: RH); idem, *Kontakty duchownych ze Stolicą Apostolską. Obrazy z życia średniowiecznego kleru w dokumentach penitencjarii apostolskiej*, Toruń 2020; M.D. Kowalski, *Duchowni z monarchii polsko-litewskiej wyświęceni w Rzymie w latach 1430-1521*, RH, 87/2021, s. 19-55.

¹⁷ Wykaz tych materiałów dał K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej w latach 1482-1493*, Poznań 2018, s. 9-10; ostatnio także A. Kozak, *Piętnastowieczne listy kandydatów do święceń z archidiecezji gnieźnieńskiej*, „Studia Źródłoznawcze”, 59/2021, s. 145-166 (tam edycje list kandydatów do święceń ze zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie oraz Biblioteki Jagiellońskiej).

¹⁸ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkp. 4874 I: *Matrica ordinacionis presbiterorum et clericorum per reverendum olim patrem dominum Petrum Dei gratia episcopum Lacedemonensem, achidiaconum, suffraganeum et canonicum Plocensem ab anno Domini 1515 usque ad M.D.XXX* (dalej: Matrica).

¹⁹ Zob. W. Kujawski, *Wykazy święconych z najstarszej księgi akt działalności biskupów włocławskich Kurozwęckiego i Przerębskiego – lata 1496-1511*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 72/1999, s. 23-112 (dalej: ABMK); K. Kaczmarek, *Święcenia duchowieństwa przez biskupa włocławskiego Macieja Drzewickiego w latach 1516-1529*, ABMK, 104/2015, s. 55-92; idem, *Duchowni ordynowani przez biskupa kujawskiego Jana Karnkowskiego w 1533 r.*, „Roczniki Humanistyczne”, 64/2016, nr 2, s. 5-20; idem, *Duchowni ordynowani w latach 1539-1544 przez biskupów kujawskich: Łukasza Górkę i Mikołaja Dzierzgowskiego*, „Studia Gnesnensia”, 31/2017, s. 123-143; idem, *Święcenia duchowieństwa przez biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego w 1550 r.*, „Studia Włocław-

o interesującej z punktu widzenia niniejszych badań grupie płockiego kleru można również odnaleźć w tzw. „świadectwach święceń” (*litterae formatae*), pisemnych zaświadczeniach o przyjętych *ordines*, które biskupi celebrujący uroczystości święceń wystawiali ordynowanym duchownym. W spuściźnie rękopiśmiennej pozostałej po średniowiecznych diecezjach z ziem polskich nie zachowało się ich, niestety, zbyt wiele – znanych jest trochę takich zabytków spisanych przez biskupów diecezji pozostających pod zwierzchnictwem zakonu krzyżackiego, świadectwa wystawione przez arcybiskupów i sufraganów gnieźnieńskich, a także nieliczne „formaty” wydane przez biskupów krakowskich, wrocławskich oraz wrocławskich²⁰. Jeśli chodzi o diecezję płocką, to – jak dotąd – opublikowano zaledwie trzy takie zaświadczenia, które pod koniec XV i na początku XVI stulecia wydali: biskup Piotr z Chotkowa (dwa świadectwa z 1486 r.) oraz sufragan Michał z Raciąża (jedno świadectwo z 1504 r.)²¹. Kwerenda prowadzona w rękopiśmiennych aktach diecezji płockiej pokazała ostatnio, że w księgach tamtejszego konsystorza kryje się jeszcze jeden taki zabytek – kopia świadectwa niższych święceń Jana (syna Jana) z Płocka. W przeciwieństwie do innych świadectw, które zawierają mocno zestandaryzowane treści²², ta ostatnia zapiska ma dość nietypową zawartość. Warto zatem poświęcić jej nieco uwagi.

Zapisano w niej, że w nieoznaczonym bliżej dniu oraz miesiącu 1511 r. do Gostynina przybył Mikołaj Mściwy, opat klasztoru cystersów w Sulejowie, kanonik gnieźnieński, a w latach 1509-1526 także biskup tytularny Natureński i sufragan diecezji gnieźnieńskiej²³. Hierarcha odwiedził tamtejszy kościół parafialny pw. św. Marcina, gdzie konsekrował nowo wystawiony ołtarz główny i udzielił święceń akolitu wzmiankowanemu wyżej Janowi z Płocka. Nie jest znana dokładna data dzienna tych wydarzeń – w kopii świadectwa święceń Jana, która została ingrosowana do księgi płockiego konsystorza, z nieznanых powodów nie została ona odnotowana. Można jednak podejrzewać, że zawierał ją oryginał „formatów” płockiego duchownego – świadczy o tym zastosowana przez pisarza akt konsystorskich formuła datacyjna (zob. Aneks), a także analogie z innymi świadectwami, w którychienne, miesięczne oraz roczne daty ceremonii święceń notowano bardzo skrupulatnie²⁴. Brakuje także pośrednich przesłanek, na podstawie których można by uzupełnić zapis w źródle. Gdyby duchownemu udzielono któregoś ze święceń wyższych, można by przyjąć, że ceremonia ta miała miejsce w jednym z tzw. kanonicznych terminów takich uroczystości; w świadectwie

skie”, 20/2018, s. 575-590; idem, *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej...*; S. Olczak, *Diecezjanie płocky w poznańskich księgach święceń z przelomu XVI i XVII stulecia*, SP, 13/1985, s. 91-112.

²⁰ Zob. *Formularz z Uppsali. Późnośredniowieczna księga formularzowa biskupów pruskich*, komentarz i edycja R. Biskup, Toruń 2016; W. Urban, *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, cz. IV, „*Studia Historyczno-Teologiczne Śląska Opolskiego*”, 5/1975, s. 317-361 (dalej: SHTŚO); cz. V, SHTŚO, 6/1978, s. 323-351; cz. VI, SHTŚO, 7/1979, s. 353-388; A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*, „*Roczniki Historyczne*”, 67/2001, s. 100-104; K. Kaczmarek, *Nieznanе świadectwa święceń Stanisława z Kowala w diecezji kujawskiej*, „*Zapiski Historyczne*”, 82/ 2017, z. 4, s. 111-121; idem, *Cztery świadectwa święceń duchownych z diecezji krakowskiej z XV i XVI w.*, „*Folia Historica Cracoviensia*”, 24/2018, z. 1, s. 9-25; idem, *Kilka świadectw święceń duchownych z diecezji poznańskiej z XV i XVI wieku*, w: *Historia, ludzie, miejsca. Księga Pamiątkowa Profesora Henryka Gapkiego*, red. R. Kozyrski, Lublin 2019, s. 329-336.

²¹ Idem, *Trzy średniowieczne świadectwa święceń duchownych z diecezji płockiej*, SC, 26/2019, nr 1, s. 49-59.

²² Por. A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji...*, s. 100-104; M.D. Kowalski, *Duchowni z monarchii...*, s. 23.

²³ Na jego temat zob. J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 3, Gniezno 1883, s. 4; P. Czapplewski, *Tytularny episkopat w Polsce średniowiecznej*, Poznań 1915, s. 68-71; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce...*, s. 302.

²⁴ Zob. wyżej, przyp. 20-21.

jest jednak mowa o pozyskaniu przez Jana z Płocka ostatniego z *ordines minores*, a tych – jak wiadomo – udzielano w zasadzie przez cały rok²⁵. Nie ma także szczegółowych danych o itinerarium Mikołaja Mściwego z 1511 r., nieznane są wreszcie losy świątyni, w której odbyła się ceremonia. O gostynińskim kościele parafialnym św. Marcina wiadomo tylko, że był on drugim w kolejności obiektem sakralnym w tym ośrodku i po lokacji Gostynina przejął funkcje pełnione pierwotnie przez założony w pobliżu dawnego grodu kościół św. Jakuba²⁶. W XVII i na początku XIX w. kościół dedykowany św. Marcinowi był jednak niszczone w wyniku pożarów, więc niewiele da się powiedzieć o jego wyposażeniu we wcześniejszych stuleciach²⁷. Możliwe, że jakieś prace wewnątrz świątyni, w tym starania o wystawienie w niej nowego ołtarza głównego, podjęto po 1506 r., kiedy to w wyniku reformy przeprowadzonej przez biskupa Erazma Ciołka w Gostyninie ustanowioną siedzibę dekanatu, wydzielonego z dużego pierwotnie dekanatu ze stolicą w Płocku²⁸.

Zdecydowana większość znanych dziś wykazów ordynowanych duchownych lub zachowanych w oryginałach bądź kopiach ich świadectw święceń mówi o udzielaniu święceń przez biskupów (ordynariuszy lub ich sufraganów), z których pochodzili prezentowani im kandydaci. Znacznie rzadziej natomiast występują sytuacje, kiedy to duchowny odbierałby święcenia poza własną diecezją, lub też otrzymywał je w jej granicach z rąk „obcego” hierarchy. Święcenia Jana, choć odbyły się w Gostyninie (a więc na terenie diecezji płockiej), odprawił – jak wiadomo – biskup z zewnątrz. Pewne jest, że uczynił to za wiedzą Erazma Ciołka, gdyż świadectwo wyraźnie odnotowuje jego zgodę na celebrowanie przez Mikołaja Mściwego tej uroczystości. W sferze domysłów pozostają natomiast powody takiej sytuacji – źródło nie podaje, dlaczego pasterz płockiej diecezji nie odprawił jej osobiście lub też nie zlecił jej własnemu sufraganowi, którym w 1511 r. był przywołany już wcześniej Michał z Raciąża. W tej sytuacji można tylko podejrzewać, że płocki ordynariusz nie mógł przybyć do Gostynina z powodu licznych obowiązków, jakie wypełniał na niwie publicznej. Dla 1511 r. nie istnieją już niestety autorskie zapiski Erazma, które dokumentowałyby jego działalność, jak to ma miejsce dla wcześniejszych lat jego pontyfikatu²⁹, ale skądinąd wiadomo, że w roku tym płocki biskup wykonywał misje zlecane mu przez króla i brał udział w sejmach oraz wyprawach dyplomatycznych³⁰; nie jest więc wykluczone, że uroczystość w Gostyninie odbyła się w okresie zaplanowanej wcześniej nieobecności biskupa w diecezji. W jego zastępstwie nie mógł tam zapewne zjawić się także jego własny sufragan. Wiadomo co prawda, że Michał z Raciąża zmarł dopiero w 1513 r., ale nie była to śmierć nagła. Są przesłanki, by domyślać się, że już kilka lat przed zgonem zmagał się on z jakąś chorobą, która ograniczyła jego aktywność – już w 1510 r. Michał przekazał płockiej kapitule pieni-

²⁵ O terminach święceń zob. np. V. Davis, *Clergy in London in the Late Middle Ages. A Register of Clergy Ordained in the Diocese of London Based on Episcopal Ordination Lists 1361-1539*, London 2000, s. 16; E. Doležalova, *Svěcení pražské diecéze 1395-1416*, Praha 2010, s. 104-110.

²⁶ K. Pacuski, *Ziemia gostynińska...*, s. 141-143.

²⁷ Zob. *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10: *Dawne województwo warszawskie*, z. 3: *Dawny powiat gostyniński*, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, Warszawa 1965, s. 13; J. Szczepański, *Gostynin i ziemia gostynińska w latach 1462-1793*, w: *Dzieje Gostynina...*, s. 202.

²⁸ T. Żebrowski, *Zarys dziejów...*, s. 20; H. Folwarski, *Erazm Ciołek...*, s. 110.

²⁹ L. Birkenmajer, *Zapiski historyczne wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej*, „Kwartalnik Historyczny”, 16/1902, s. 445-457.

³⁰ S. Lucas, *Erazm Ciołek biskup płocki (1503-1522), dyplomata polski XVI-go wieku*, Warszawa 1878, s. 37-37; H. Folwarski, *Erazm Ciołek...*, s. 78-80.

dze na odprawienie anniwersarzy za spokój jego duszy, zaś w roku 1512 spisał testament, w którym rozporządził należącym doń majątkiem³¹. W takiej sytuacji Erazm Ciołek musiał skorzystać w pełnieniu czynności pontyfikalnych z pomocy hierarchy z sąsiedniej diecezji.

Prezentując nieznane dotąd historykom świadectwo święceń Jana z Płocka, trzeba rzecz jasna postawić pytanie o jego losy, o to, czy możliwe jest uchwycenie w źródłach jakichś dodatkowych informacji o życiu i działalności tego duchownego? Mając świadomość tego, że chodzi o osobę o bardzo popularnym imieniu oraz patronimiku proponuję, by zidentyfikować go z Janem (synem Jana) z Płocka, który 14 marca 1506 r. wpisał się do metryki studentów na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego³². W latach 1510 i 1515 jakiś Jan z Płocka (w źródle nie odnotowano niestety imienia jego ojca) wypromował się w Krakowie na bakałarza oraz magistra *artes*³³. Jan (syn Jana) z Płocka pojawia się także wśród duchownych ordynowanych przez sufragana diecezji płockiej, biskupa Piotra Lubarta z Krakowa – na początku 1521 r. w krótkim odstępie czasu otrzymał on trzy kolejne święcenia wyższe: 23 II tego roku został subdiakonem, 16 III otrzymał święcenia diakonatu, zaś 30 dnia tego samego miesiąca przystąpił do święceń kapłańskich³⁴. Wiadomo także, że swe *ordines maiores* przyjął, korzystając z prowizji udzielonej mu przez ówczesnego archidiacona płockiego Mikołaja Wilkanowskiego oraz Stanisława Tureckiego, jednego z rajców tego miasta. Ta ostatnia informacja dowodzi, że na początku lat 20. XVI w. Jan z Płocka nie dysponował jeszcze własnym beneficjum, z którego mógłby pozyskiwać środki do życia. O dalszych losach duchownego wiadomo – jak dotąd – niewiele. Przy adnotacji o jego promocji magisterskiej w Księdze Promocji Wydziału Sztuk widnieje dopisek, który mówi, że Jan pełnił funkcję altartysty w jednym z kościołów w Płocku³⁵, ale nie wiadomo, kto i kiedy umieścił tę głosę w wykazie krakowskich graduatów. Pewne jest, że posługę przy nieokreślonym bliżej ołtarzu Jan mógł rozpocząć dopiero po przyjęciu święceń kapłańskich, notatka w Księdze Promocji mogła więc powstać dopiero w latach 20. XVI stulecia. Wiadomość ta znajduje potwierdzenie w aktach konsystorza płockiego, które pod rokiem 1533 przywołują Jana w charakterze altarysty w kościele parafialnym św. Bartłomieja w Płocku³⁶.

Zakładając, że zaproponowana wyżej identyfikacja bohatera tego przyczynku jest poprawna, można podejrzewać, że Jan z Płocka należał do tej grupy późnośredniowiecznych duchownych, którzy – nie mając odpowiedniego pochodzenia, ustosunkowanych krewnych i własnego majątku – uznali, że przepustką do kościelnej kariery będzie kapitał w postaci gruntownego wykształcenia i stopni akademickich³⁷. Odpowiedź na pytanie, czy kalkulacja

³¹ Zob. E. Kobylińska, *Pralaci i kanonicy kapituły płockiej w l. 1450-1526*, Warszawa 2017, s. 282 (maszynopis pracy doktorskiej).

³² *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508*, t. 1, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, Kraków 2004, s. 620.

³³ *Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402-1541*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Warszawa 2011, s. 276 i 281 (dalej: NKP).

³⁴ *Matrica*, fol. 71v, 73v i 74.

³⁵ NKP, s. 281.

³⁶ Archiwum Diecezjalne Płockie, *Acta Officialatus Plocensis 1533-1534*, fol. 16v.

³⁷ W tej sprawie zob. J. Kłoczowski, *Kler katolicki w Polsce średniowiecznej: problem pochodzenia i dróg awansu*, „Kwartalnik Historyczny”, 88/1981, nr 4, s. 923-938; A. Radziwiński, *Duchowieństwo kapitul katedralnych w Polsce XIV i XV wieku na tle porównawczym. Studium nad rekrutacją i drogami awansu*, Toruń 1995, s. 142-143; por. także W. Graczyk, *Duchowni ze stopniami akademickimi w otoczeniu biskupa płockiego Pawła Giżyckiego*, SC, 20/2013, s. 53-60.

ta była zasadna, czy Jan osiągnął w kościelnych strukturach coś więcej od płockiej altarii, wymaga przeprowadzenia dalszych kwerend w obfitej spuściźnie dokumentowej i aktowej diecezji płockiej.

Aneks³⁸

Gostynin, 1511r.

Mikołaj Mściwy, biskup tytularny Natureński i sufragan gnieźnieński zaświadcza, że udzielił święceń akolitatu Janowi z Płocka.

Kop. Archiwum Diecezjalne Płockie, *Acta Officialatus Plocensis 1513-1517*, fol. 81v

Nicolaus, Dei gratia episcopus Naturiensis, reverendissimi in Christo patris et domini domini Joannis, eadem gratia sancte metropolitane ecclesie Gneznensis archiepiscopi et primatis Regni Polonie suffraganeus, significamus tenore presencium quibus expedit universis, quomodo de Anno Domini millesimo quingentesimo undecimo in ecclesia parochiali oppidi Gostinensis tituli sancti Martini diocesis Plocensis, de speciali commissione et licentia domini Erasmi de eadem gratia episcopi Plocensis altare maius consecrando et sacros clericorum ordines minores celebrando, discretum Joannem, Joannis filium, eiusdem diocesis nobis dilectum, ritte examinatum idoneumque repertum ad gradus accolitatus divina ad id nobis gratia suffragante promovimus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est subappensum. Actum et datum, anno, die et loco quibus supra.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Diecezjalne Płockie: *Acta Officialatus Plocensis 1513-1517*; *Acta Officialatus Plocensis 1533-1534*.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkp. 4874 I: *Matrica ordinacionis presbiterorum et clericorum per reverendum olim patrem dominum Petrum Dei gratia episcopum Lacedemonensem, achidiaconum, suffraganeum et canonicum Plocensem ab anno Domini 1515 usque ad M.D.XXX.*

Źródła drukowane

Formularz z Uppsali. Późnośredniowieczna księga formularzowa biskupów pruskich, komentarz i edycja R. Biskup, Toruń 2016.

Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508, t. 1, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, Kraków 2004.

Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402-1541, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Warszawa 2011.

Opracowania

Białczak A., *Z dziejów parafii Baranowo*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 9/1995, s. 147-160.

Birkenmajer L., *Zapiski historyczne wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej*, „Kwartalnik Historyczny”, 16/1902, s. 445-457.

³⁸ Przy edycji tekstu zastosowano instrukcję wydawniczą dla źródeł średniowiecznych, zob. A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł średniowiecznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, 1/1957, s. 155-181.

- Brodzicki Cz., *Kościół i parafia w ziemi wiskiej i łomżyńskiej do 1529 r.*, Warszawa 2003.
- Brzozowska A., *Biskup płocki Erazm Ciołek (1474-1522)*, Kraków 2017.
- Chojnacki P., *Biskup płocki Paweł Giżycki (1439-1463) i jego działalność*, w: *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza*, red. M. Koczerska, Warszawa 2001, „Fasciculi Historici Novi”, t. 4, s. 87-187.
- Chojnacki P., *Biskupi płoccy w 2 połowie XV i na początku XVI wieku*, „Studia Płockie”, 30/2002, s. 255-266.
- Czaplewski P., *Tytułarny episkopat w Polsce średniowiecznej*, Poznań 1915.
- Davis V., *Clergy in London in the Late Middle Ages. A Register of Clergy Ordained in the Diocese of London Based on Episcopal Ordination Lists 1361-1539*, London 2000.
- Doležalova E., *Světcenci pražské diecéze 1395-1416*, Praha 2010.
- Dzieje parafii i kościoła pod wezwaniem Ducha Świętego w Kadzidle*, red. M. Przytocka, Kadzidło 2012, „Folia Ecclesiastica Pultoviensia”, t. 5.
- Dzieje parafii i kościoła pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej w Myszyńcu*, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2009, „Folia Ecclesiastica Pultoviensia”, t. 4.
- Ecclesia Ostrolencensis. Dzieje parafii i kościoła pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Ostrołęce*, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2013.
- Ecclesia Płoniaviensis. Dzieje parafii i kościołów w Płoniawach i Podosiu*, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2009, „Folia Ecclesiastica Pultoviensia”, t. 3, s. 227-240.
- Folwarski H., *Erazm Ciołek. Biskup i dyplomata*, Warszawa 1935.
- Folwarski H., *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przeszłość”, 6/1957, s. 5-81.
- Gałkowski P., *Parafia św. Trójcy w Rypinie*, Rypin 2009.
- Gąsiorowski A., *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*, „Roczniki Historyczne”, 67/2001, s. 79-105.
- Graczyk W., „Arbitrzy i nie tylko...”. *Duchowni na kartach księgi ławniczej miasta Płocka w latach 1489-1517*, „Saeculum Christianum”, 24/2017, s. 100-105.
- Graczyk W., *Duchowni ze stopniami akademickimi w otoczeniu biskupa płockiego Pawła Giżyckiego*, „Saeculum Christianum”, 20/2013, s. 53-60.
- Graczyk W., *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439-1463)*, Płock 1999.
- Grzybowski M.M., *Ciachcin: szkice z dziejów parafii*, Płock 2018.
- Grzybowski M.M., *Ciechanów: szkic z dziejów parafii*, Płock 1988.
- Grzybowski M.M., *Goleszyn: szkice z dziejów parafii*, Płock 1992.
- Grzybowski M.M., *Jubileusz 600-lecia parafii Krasnosielc: 1386-1986*, „Studia Płockie”, 15/1987, s. 203-214.
- Grzybowski M.M., *Jubileusz 600-lecia nadania prac miejskich i istnienia parafii Sochocin (1385-1985)*, „Studia Płockie”, 14/1986, s. 237-252.
- Grzybowski M.M., *Parafia Ciechomic w przededniu swego 600-lecia (1392-1992)*, „Studia Płockie”, 15/1987, s. 215-223.
- Grzybowski M.M., *Parafia pod wezwaniem św. Stanisława, biskupa i męczennika w Czernicach Borowych 1398-2006*, Czernice Borowe 2006.
- Grzybowski M.M., *Parafia św. Bartłomieja Apostoła w Płocku 1356-2006*, Płock 2006.
- Grzybowski M.M., *Parafia Świętej Trójcy w Krajnowie 1401-2002*, Płock 2001.
- Grzybowski M.M., *Sieluń. Szkic z dziejów parafii 1387-1987*, „Studia Płockie”, 16-17/ 1988/1989, s. 89-116.
- Grzybowski M.M., *Sześćsetlecie parafii Bogate*, „Miesięcznik Pasternski Płocki”, 94/ 1999, s. 413-416.
- Grzybowski M.M., *Szkic z dziejów parafii Wyszogród*, „Studia Płockie”, 15/1987, s. 233-245.
- Grzybowski M.M., *Winnica. Zarys dziejów parafii*, Płock 2000.
- Grzybowski M.M., *Zarys dziejów parafii Niedzbórz*, „Studia Płockie”, 15/1987, s. 225-231.

- Grzybowski M.M., *Z dziejów parafii i kościoła w Białej*, w: *Mazowieckie Studia Kościelne*, t. 1, red. M.M. Grzybowski, Płock 1990, s. 191-198.
- Grzybowski M.M., Banasiak W., *Staroźreby. Z dziejów parafii i gminy*, Płock 2000.
- Grzybowski M.M., Kociszewski A., *Sochocin na przestrzeni wieków*, Ciechanów-Sochocin 2000.
- Grzybowski M.M., Zygmunt L., *Episkopat płocki w latach 1075-2015. 940 lat istnienia diecezji*, Płock 2015.
- Kaczmarek K., *Cztery świadectwa święceń duchownych z diecezji krakowskiej z XV i XVI w.*, „Folia Historica Cracoviensia”, 24/2018, z. 1, s. 9-25.
- Kaczmarek K., *Duchowni ordynowani przez biskupa kujawskiego Jana Karnkowskiego w 1533r.*, „Roczniki Humanistyczne”, 64/2016, nr 2, s. 5-20.
- Kaczmarek K., *Duchowni ordynowani w latach 1539-1544 przez biskupów kujawskich: Łukasza Górkę i Mikołaja Dzierzgowskiego*, „Studia Gnesnensia”, 31/2017, s. 123-143.
- Kaczmarek K., *Kilka świadectw święceń duchownych z diecezji poznańskiej z XV i XVI wieku*, w: *Historia, ludzie, miejsca. Księga Pamiątkowa Profesora Henryka Gapskiego*, red. R. Kozyrski, Lublin 2019, s. 329-336.
- Kaczmarek K., *Nieznanne świadectwa święceń Stanisława z Kowala w diecezji kujawskiej*, „Zapiski Historyczne”, 82/2017, z. 4, s. 111-121.
- Kaczmarek K., *Święcenia duchowieństwa przez biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego w 1550 r.*, „Studia Włocławskie”, 20/2018, s. 575-590.
- Kaczmarek K., *Święcenia duchowieństwa przez biskupa włocławskiego Macieja Drzewickiego w latach 1516-1529*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 104/2015, s. 55-92.
- Kaczmarek K., *Święcenia duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej w latach 1482-1493*, Poznań 2018.
- Kaczmarek K., *Święcenia zakonników w diecezji płockiej w pierwszej połowie XVI wieku*, „Roczniki Historyczne”, 77/2011, s. 103-148.
- Kaczmarek K., *Trzy średniowieczne świadectwa święceń duchownych z diecezji płockiej*, „Saeculum Christianum”, 26/2019, nr 1, s. 49-59.
- Kamiński A., *Historia parafii pod wezwaniem świętego Wojciecha i najświętszej Maryi Panny w Głogowcu*, „Studia Loviciensia”, 11/2009, s. 157-179.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10: *Dawne województwo warszawskie*, z. 3: *Dawny powiat gostyński*, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, Warszawa 1965.
- Kłoczowski J., *Kler katolicki w Polsce średniowiecznej: problem pochodzenia i dróg awansu*, „Kwartalnik Historyczny”, 88/1981, nr 4, s. 923-938.
- Kobylińska E., *Pralaci i kanonicy kapituły płockiej w l. 1450-1526*, Warszawa 2017 (maszynopis pracy doktorskiej).
- Korytkowski J., *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 3, Gniezno 1883.
- Kowalski M.D., *Duchowni z monarchii polsko-litewskiej wyświęceni w Rzymie w latach 1430-1521*, „Roczniki Historyczne”, 87/2021, s. 19-55.
- Kowalski T., Młodyński J., Szczepański J., *Wpisani w historię Pułtusza. Słownik biograficzny*, Pułtusk 2001.
- Kozak A., *Piętnastowieczne listy kandydatów do święceń z archidiecezji gnieźnieńskiej*, „Studia Źródłoznawcze”, 59/2021, s. 145-166.
- Krzyżanowski W., *Katedra płocka i jej biskupi*, Płock 1877.
- Kujawski W., *Wykazy święconych z najstarszej księgi akt działalności biskupów włocławskich Kurozwęckiego i Przerębskiego – lata 1496-1511*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 72/1999, s. 23-112.
- Kuźniewska Z., *Parafia św. Mikołaja w Gąbinie*, „Studia Płockie”, 41/2013, s. 227-241.
- Litak S., *Organizacja parafialna diecezji płockiej w drugiej połowie XVIII w.*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 13/1999, s. 29-35.

- Lucas S., *Erazm Ciołek biskup płocki (1503-1522), dyplomata polski XVI-go wieku*, Warszawa 1878.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, wyd. 2, Warszawa 2020.
- Nowicka B., *Wyszogród. Zarys dziejów*, Wyszogród 1971.
- Nowowiejski A.J., *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1917.
- Olczak S., *Diecezjanie płocki w poznańskich księgach święceń z przełomu XVI i XVII stulecia*, „Studia Płockie”, 13/1985, s. 91-112.
- Pacuski K., *Formowanie się sieci klasztorów i placówek zakonnych na Mazowszu do końca XV wieku*, w: *Zakony i klasztory w Europie Środkowo-Wschodniej X-XX wiek*, Lublin 1999, s. 71-75.
- Pacuski K., *Rozwój sieci parafii diecezji płockiej w XI-XVI w. (komentarz do mapy)*, „Studia Płockie”, 3/1975, s. 59-65.
- Pacuski K., *Ziemia gostynińska od XII w. do 1462 r. na tle dziejów Mazowsza płockiego i rawskiego*, w: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, red. M. Chudzyński, Warszawa 1990, s. 67-165.
- Pacuski K., Przytocka M., *Plebani ostrołęccy do 1754 roku*, w: *Ecclesia Ostrolencensis. Dzieje parafii i kościoła pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Ostrołęce*, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2013, s. 463-468.
- Pazyra S., *Najstarsze dzieje Nasielska*, w: *Szkice z dziejów Nasielska i dawnej ziemi zakroczymskiej*, red. S. Pazyra, Warszawa 1970, s. 13-27.
- Pełka-Ślesicka K., *Sześćset lat parafii św. Wojciecha w Małuzynie*, Ciechanów 2010.
- Przytocka M., *Dzieje parafii pw. Nawiedzenia NMP w Ostrołęce*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 13/1999, s. 56-66.
- Radziwiński A., *Badania nad strukturami kościelnymi i duchowieństwem w Polsce średniowiecznej. Zarys problematyki*, w: *Pytania o średniowiecze. Potrzeby i perspektywy badawcze polskiej mediewistyki*, red. W. Falkowski, Warszawa 2001, s. 67-98.
- Radziwiński A., *Duchowieństwo kapituł katedralnych w Polsce XIV i XV wieku na tle porównawczym. Studium nad rekrutacją i drogami awansu*, Toruń 1995.
- Radziwiński A., *Dyspensy de diversis formis dla polskiego duchowieństwa. Z dziejów stosowania prawa kanonicznego i obyczajowości w późniejszym średniowieczu*, „Roczniki Historyczne”, 81/2015, s. 107-128.
- Radziwiński A., *Kontakty duchownych ze Stolicą Apostolską. Obrazy z życia średniowiecznego kleru w dokumentach penitencjarii apostolskiej*, Toruń 2020.
- Radziwiński A., *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i I połowie XV wieku: studium prozopograficzne*, t. 1: *Pralaci*. Toruń 1991; t. 2: *Kanonicy*, Toruń 1993.
- Radziwiński A., *Prepozyci kolegiaty św. Mikołaja w Płocku w XIV i na początku XV wieku*, „Studia Płockie”, 19-20/1991, s. 203-213.
- Roliński D., *Zarys historii parafii w Węgrzynie, diecezji płockiej*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 16/2002, s. 307-311.
- Rybus H., *Kolegiata w Pułtusku i jej kapituła*, Łódź 1933.
- Sikora J., Trzciniński L., *Od pradziejów po ośrodek kasztelański*, w: *Dzieje Racięża i miejscowości sołeckich: Mrowiniec, Nadolna Karczma, Nadolnik Racięski Młyn, Wysocki Młyn i Wysoka*, Racięż 2014, s. 18-54.
- Skoczyński M., *Contrata Masoviae. Dominikanie na Mazowszu od XIII do XVI wieku*, Poznań 2019, „Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie”, t. 19.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 1-4, Wrocław-Warszawa 1980-2000.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi liwskiej w średniowieczu*, Warszawa 2017.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu*, Warszawa 2013.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, Wrocław 1971.
- Stawski M., *Opactwo czerwińskie w średniowieczu*, Warszawa 2007.

- Stawski M., *Świadomość religijna na późnośredniowiecznym Mazowszu w świetle ksiąg biskupich diecezji płockiej*, „Notatki Płockie”, 2018, nr 3 (256), s. 9-22.
- Szczepański J., *Gostynin i ziemia gostynińska w latach 1462-1793*, w: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, red. M. Chudzyński, Warszawa 1990, s. 166-211.
- Szoplak A., *Działalność zakonów żebrzących na Mazowszu i Kujawach w XV wieku*, „Rocznik Mazowiecki”, 8/1984, s. 191-215.
- Szymaniak M., *Biskup płocki Gedko (1206-1219). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007.
- Tomczak M., *Powstanie parafii w Lipnikach*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 25/2011, s. 175-193.
- Urban W., *Wykaz regestrów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, cz. IV, „Studia Historyczno-Teologiczne Śląska Opolskiego”, 5/1975, s. 317-361 (dalej: SHTŚO); cz. V, SHTŚO, 6/1978, s. 323-351; cz. VI, SHTŚO 7/1979, s. 353-388.
- Wiłska M., *Kościół i parafie mazowieckie powstałe w czasach księcia Janusza I*, w: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*, red. G. Rutkowska, A. Gąsiorowski, Warszawa-Poznań 2015, s. 424-435.
- Wiśniowski E., *Diecezja płocka u progu czasów nowożytnych*, „Studia Płockie”, 3/1975, s. 119-152.
- Wiśniowski E., *Powstanie i rozwój organizacji parafialnej na północnym Mazowszu do początków XVIII wieku*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, 13/1999, s. 21-27.
- Wojtyska H.D., *Lekowo. Dzieje kościoła i parafii*, „Studia Płockie”, 1/1973, s. 195-262.
- Wolff A., *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł średniowiecznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, 1/1957, s. 155-181.
- Wroniszewski J., *Rypin – gród i miasto w czasach średniowiecza*, w: *Rypin – dzieje miasta*, t. 1: *Do 1918 roku*, red. K. Mikulski, Rypin 2010, s. 89-130.
- Zachorowski S., *Jakub, biskup płocki i jego działalność ustawodawcza i organizacyjna 1396-1425*, Kraków 1933.
- Zyglewski Z., *Jan Lubrański, biskup płocki 1497-1498*, „Nasza Przeszłość”, 82/1994, s. 97-113.
- Zygner L., *Biskup Jakub z Kurdwanowa herbu Syrokomla (ok. 1350-1425)*, Toruń 2020.
- Żebrowski T., *Proboszczowie kościoła parafialnego w Łomży, a następnie prepozyci kościoła parafialnego świętych Michała Archanioła i Jana Chrzciciela do początku XIX wieku*, „Studia Płockie”, 31/2003, s. 191-207.
- Żebrowski T., *Proboszczowie i komendarze od połowy XV do początku XIX wieku*, w: *Ecclesia Płoniaviensis. Dzieje parafii i kościołów w Płoniawach i Podosiu*, red. M. Przytocka, Ostrołęka 2009, „Folia Ecclesiastica Pultoviensia”, t. 3, s. 227-240.
- Żebrowski T., *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976.